

fi'l-meşâlib adlı eserinde İbnü'l-Kelbî'nin *Cemheretü'l-ensâb*'ındaki sıraya bağlı kalarak Benî Hâşim'den Yemen kabilelerine kadar bütün Arap kabilelerini ele aldı, onların kötü ve sevilmeyen taraflarını ortaya koydu. Ayrıca acemleri (Arap olmayanlar) Araplar'a tercih etti. Allân'ın *el-Hilye* (İbnü'n-Nedîm'e göre *el-Halbe*) adlı ancak bir kısmını tamamlayabildiği bir kitap daha kaleme aldığı rivayet edilirse de İbnü'n-Nedîm ve Yâkût el-Hamevî onun bu eserini bulamadıklarını belirtirler. Kaynaklarda Allân'ın ayrıca, bazı Arap kabilerinin faziletlerine ve neseplerine dair *Kitâbü Fezâ'ili Kinâne*, *Kitâbü Nesebi'n-Nemr b. Kâşî*, *Kitâbü Nesebi Tağlib b. Vâ'il*, *Kitâbü Fezâ'ili Rebî'a* ve *Kitâbü'l-Münâfere* adlarıyla beş risâle daha kaleme aldığı kaydedilmişse de bunlar da günümüze ulaşmamıştır. Aynı zamanda şair olan Allân, *Şuûbiyye** hareketini destekleyerek Araplar'ı yeren, buna karşılık acemlerle Me'mûn'u öven bazı şiirler yazmıştır.

BİBLİYOGRAFYA:

İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, Kahire 1348, s. 159-160; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdeba'*, XII, 191-196; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, IV, 187; *Hedyyetü'l-ârifin*, I, 666; Brockelmann, *GAL*, I, 146; Sezgin, *GAS*, I, 271; II, 61; Kehlâle, *Mu'cemü'l-mu'ellifin*, VI, 293-294.

MUSTAFA FAYDA

ALLOM, Thomas

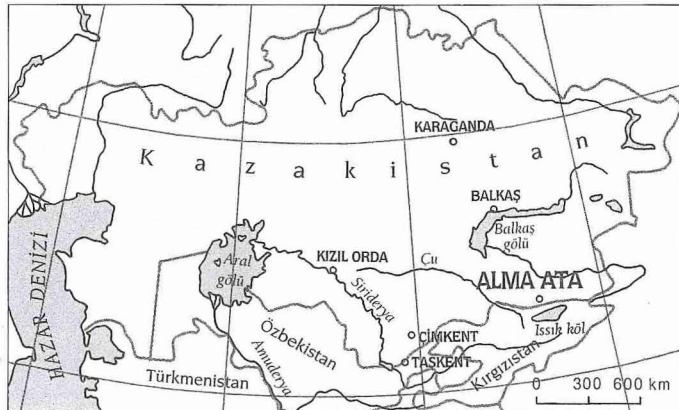
(1804-1872)

XIX. yüzyılda

İstanbul ile diğer bazı şehir ve kasabaların resimlerini yapan bir İngiliz mimar ve ressam.

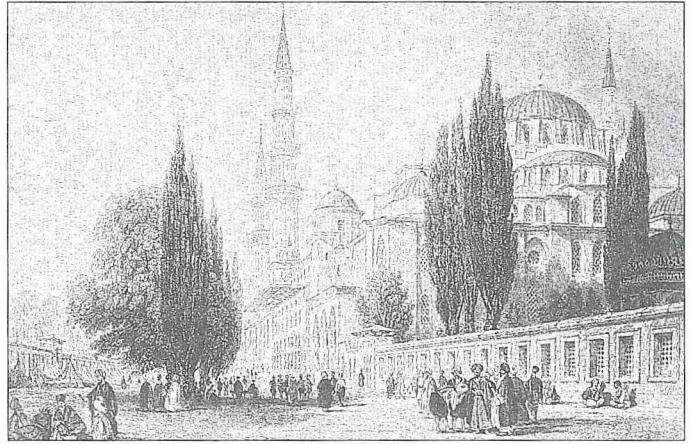
13 Şubat 1804'te Londra'da dünyaya geldi. Önceleri manzara ressamı olarak çalışmalar yaptı; İngiltere, Fransa ve Osmanlı ülkelerinde resimler çizdi. Fransa'da bulunduğu sırada Kral Louis Philippe'in Dreux'deki şatosunun manzara-

50° 60° 70° 80°

Alma Ata

Thomas
Allom'un
XIX. yüzyıl'da
Süleymaniye
Camii
dış avlusunu
gösteren
bir gravürü
(*Constantinople
and the
Scenery of
the Seven
Churches of Asia
Minor*,
London
1840, I, 7)

larını yaptı; mimar olarak da Highburg'ta İsa (1850), Nottingham'da Saint Peter (1856) kiliselerini inşa etti. 1827-1871 yılları arasında Royal Academy'de projelerini teşhir eden Allom, aynı zamanda İngiliz Mimarlar Enstitüsü'nün (Institute of British Architects) kurucularından biridir. 21 Ağustos 1872'de Barnes'de öldü.

Allom'un İngiltere, Fransa, Belçika gibi Avrupa ülkelerinin dışında Çin'e dair resimleri de vardır. XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin bazı yerlerini dolaşan ve bu arada İstanbul'da uzunca bir süre kalan ressam pek çok desen yapmış ve bunlar çelik gravür olarak ünlü İngiliz hakkâkları tarafından işlenip İstanbul'da İngiliz elçiliği rahibi Robert Walsh'ın kaleme aldığı açıklamalı bir metinle birlikte *Constantinople and the Scenery of The Seven Churches of Asia Minor* (İstanbul ve Küçük Asya'nın yedi kilisesinden manzaralar) adıyla iki cilt halinde Londra'da yayımlanmıştır (1838). Aynı gravürler L. Galibert ile C. Pellé'nin hazırladıkları açıklama metniyle üç cilt halinde *Constantinople ancienne et moderne, comprenant aussi les Sept Eglises de l'Asie Mineure* adı altında Paris'te neşredilmiş, metinlerde farklar olmakla be-

raber resimler aynı klişeler kullanılarak basılmıştır. Bu kitaplardaki resimler arasında Allom'un İstanbul'dan başka Bursa, Manisa, Bergama, Efes, Pamukkale ve Güzehisar'la ilgili gravürleri de yer alır.

Allom gördüklerini en güzel, en canlı şekilleriyle ve ayrıntılarına önem vererek tasvir etmeye çalışan bir sanatkârdır. Bazı gravürleri arasındaki işleniş ve üslup farkı, ressamın yerinde çizdiği orijinal resimlerin, bu yerleri hiç görmemiş ve şaşıllık derecede çok sayıda hakkâk tarafından işlenmesinden dolayı olmalıdır. Kitabın içindeki resimlerin hepsi Allom'un değildir; bunlardan tamamen uydurma olduğu hissini veren Silivri Kalesi gravürü F. Hervé adlı bir ressama aittir. Aynı şekilde Rumeli ve bilhassa Arnavutluk'u tasvir eden gravürler de başka ressamlarındır. Fotoğrafın henüz bulunmadığı bir dönemde, Osmanlı Devleti'nin başşehri İstanbul'u ve buradaki hayatı zarif bir üslupla Batı'ya tanıtan Allom'un gravürlerinin birçoğu bugün birer belge niteliğindedir.

BİBLİYOGRAFYA:

The Art Journal, sy. 300, 1872; Thieme-Becker, "Allom, Thomas", *Künstlerlexikon*, I, 1907, s. 319; R. Ekrem Koçu, "Allom, Thomas", *İst. A*, II, 725-727.

SEMAVİ EYİCE

ALMA ATA

Kazak

Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin başşehri ve Alma Ata eyaletinin idare merkezi.

Kazakça'da Almatı diye söylenen Alma Ata, Aladağ dizisinin kuzey eteklerinde, 650-950 m. yükseklikte kurulmuş olup nüfusu 1.068.000'dir (1985). Şimdi ki yerleşim merkezi, Almatı denilen eski Kazak yerleşim yeri üzerinde bulunmaktadır. 1854'te Verniy adıyla bir Rus

askerî kalesi olarak inşa edildi. 1867'de bölgede yeniden teşekkül eden Semireh askerî bölgesinin idare merkezi oldu. 1908'lerde Alma Ata'yı gezen Kazanlı Abdürreşid İbrahim buranın Yedi Su vilâyetinin merkezi olduğunu, halkının tamamının müslümanlardan oluştuğunu yazmakta ve Slavlar'ı buraya yerleşmeye zorlayan Rusya'nın bölgede yaşayan göçebe Kazaklar'a da yerleşik hayata geçmeleri için baskı yaptığını belirtmektedir. 1917'ye kadar devam eden iç savaşlar sırasında da eski statüsünü korudu. 1927'de resmen Alma Ata adını alan şehir, Mayıs 1929'da Kazakistan'ın başşehri oldu.

1887 ve 1911'deki depremlerde büyük ölçüde hasar gören Alma Ata sonradan modern bir şekilde yeniden inşa edilmiş, 1930'da Türkistan-Sibirya demiryolunun bir istasyonu olduktan sonra endüstri merkezi haline gelmiştir. Aynı zamanda Kazakistan'ın kültür merkezi durumundaki Alma Ata'da 1934'te Kirov Devlet Üniversitesi, 1945'te Kazak İlimler Akademisi kurulmuştur. Kültür kurumları arasında, 2.600.000 kitap ihtiva eden Puşkin Devlet Kütüphanesi ile 145 ihtisas kütüphanesi ve altı müze bulunmaktadır. Aynı adı taşıyan Alma Ata eyaleti ise 10 Mart 1932'de Kazak Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne bağlı olarak kurulmuş olup yüzölçümü 104.700 km², nüfusu ise 1982'de 1.866.000 idi. Müslümanlar bu nüfusun yaklaşık % 50'sini teşkil etmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

I. Pronchenkov, *Alma-Ata* (Stolitisa Sovetskogo Kazakhstana), Alma-Ata 1955; O. R. Nazarevski, *Alma-Ata: Ekonomiko-geograficheskiy ocherk*, Moskova 1961; E. Duisenov, *Alma-Ata* (Stolitisa Kazakhstana), Alma-Ata 1968; Abdürreşid İbrahim, *Âlem-i İslâm ve Japonya'da İntişâr-ı İslâmiyyet*, İstanbul 1328-31, s. 29-32; "Müslim riot in Alma Ata: «Kazakhstan for Kazakhs»", *Arabia*, VI/66, London 1987, s. 13-15; N. T. Ivanova, "Alma-Ata", *GSE*, I, 284 vd.; *Özbek Sovyet Ensiklopediyası*, Taşkent 1976, VIII, 216-217; G. E. Wheeler, "Alma Ata", *EI*² (İng.), I, 418.

MUSTAFA L. BİLGE

ALMALIĞ

Türkistan'da bugünkü Kulca'nın kuzeybatısında bulunan tarihî bir şehir.

Tarihî kaynaklarda Almalık olarak da geçen şehir XIII. yüzyıl başlarından itibaren bilinmektedir. Araştırmacıların çoğu, şehrin Cungan Aladağ silsilesinin gü-

ney eteklerinde, karlı zirvelerden inen Korguz çağlayanının İla ırmağına karıştığı Mezâr adını taşıyan harabelerde bulunduğunu ve adını da Cungan Aladağ'da, çam ve ak kayınlar arasında biten yabani elma ağaçlarından aldığını kabul ederler. Surlarla çevrili müstahkem bir şehir olan Almalığ, XIII. yüzyıl başlarında Hâkânî Türk (Karahanlı) sülâlesine mensup olduğu belirtilen ve Almalığ'ın kuzeyindeki Karluk ilini idare eden Muhammed Arslan Han'a bağlı idi. Bir ara Bozar adlı bir Karluk Türk beyinin idaresine geçen Almalığ daha sonra Moğol devletinin sınırlarına dahil edilmiş, 1227'de Cengiz'in ölümü üzerine oğulları ülkeyi paylaşırken Almalığ ikinci oğlu Çağatay'a ve sülâlesine verilmiştir. Almalığ böylece Çağatay soyunun ikinci başşehri oldu. Moğol devrinde çeşitli başşehirler arasında yeni açılan yol Almalığ'dan da geçiyordu. Etil ırmağının denize karıştığı yerde bulunan Altın Orda başşehirinden ve Yakındoğu'daki İlhanlı merkezlerinden Uygur iline gidip gelen müslüman, hristiyan, Çinli tüccar ve yolcular Almalığ'da konaklıyorlardı. Bunlardan biri olan Anadolu Bedreddin-i Rûmî'nin coğrafyacı İbn Fazlullah el-Ömerî'ye verdiği bilgilerden, o tarihte Almalığ'ın çok gelişmiş, çevresinde kasabalar, köyler, bağlar, hatta ona bağlı başka şehirler teşekkül etmiş mâmur bir yerleşim merkezi olduğu anlaşılmaktadır.

Çağatay sülâlesinin başşehri olarak Almalığ, Türkistan'da "İslâm'ın kalbi"nde bulunmakta idi. Bu tabiri kullanan Cemâleddin-i Karşî 628'de (1230-31) Almalığ'da doğmuş bir tarihçi idi ve Kâsân'dan (Fergana) Almalığ'a gelen âlim Zâhirüddin Eşref b. Necîb'in (ö. 659/1261) yanında Kur'an-ı Kerim'i tercüme etmeye başlamıştı. Bu kayıt, Hâkânî devrinde beri bilinen satır arası Türkçe tercüme mushaflarının bazılarının Almalığ'da yazıldığına işaret etmektedir. Gerek Almalığ'da doğmuş, gerekse bu merkeze yerleşmiş nice "takî, nakî" ulemâ adı, Karşî'nin eserinde geçmektedir. Almalığ'ın Türkistan'ın İslâmî merkezi olması, Çağatay soyunun ihtidasına yol açmış görünmektedir. Müslüman Çağatay oğullarından Tuğluk Temür'ün (ö. 760/1359) mezarı Almalığ âbideleri arasındadır. Burkan dinî tesirleri altında karışık mahiyetteki bir tarikât olan Kalenderiyye'nin faaliyetleri yanında Almalığ'da Nestûrî piskoposluğu da vardı. Moğol beylerinin kendi aralarındaki savaşlar ve Timurlenk'in Doğu Türkistan'ı ele

geçirmesiyle sonuçlanan savaşlarda çarpışmaların merkezi olan Almalığ, zamanla tamamen harap olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlikü'l-ebsâr* (nşr. Fr. Taeschner), Wiesbaden 1968, s. 8, 13, 48; Haydar Duğlat, *Târîh-i Reşidî* (trc. E. D. Ross), London 1895, s. 236; W. Barthold, *Turkestan v epoxu Mongol'skago Turkestan, Teksti* (Metinler), Petrograd 1898, s. 35-36, 107, 140, 142, 144; E. Bretschneider, *Mediaeval Researches from Eastern Asiatic Sources*, London 1969, I, 17; P. Kovkoltov, "Xristiansko - siriyskie nadgrobnie nadpisi iz Almalika", *Zapiski Vostochnago Otdyeleniya Imperatorskago Russkago Arkheologicheskago obshchestva*, XVI, Petrograd 1906; N. Pantusov, "Gorod Almalik", *Kaufmanskiy Sbornik*, Moskva 1910, s. 161 vd.; Emel Esin, "Muhammed Siyahçalam and the Inner-Asian Turkish tradition", *Islamic Art*, I, New York 1983; a.mlf., "Mushaf Hattatlığı ve Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâlî Hakkında Türklerce Yapılan İlk Çalışmalara dair", *İTED*, VIII/1-4 (1984), s. 1-4; W. Barthold, "Kulca", *IA*, VI, 976-977; W. Barthold [B. Spuler - O. Pritsak], "Almaligh", *EI*² (İng.), I, 418-419.

EMEL ESİN

ALMAN ÇEŞMESİ

İstanbul'da
Sultanahmet Meydanı'nda
XIX. yüzyıla ait çeşme.

Alman İmparatoru Kaiser II. Wilhelm'in 19 Kasım 1898'de Osmanlı Sultanı II. Abdülhamid'i ikinci ziyaretinin hâırası olarak Bizans'ın vaktiyle hipodromu olan

Alman Cesmesi - Sultanahmet / İstanbul

